

УДК 94(477.82)“1944”:355.425.4

БОРОТЬБА УПА ТА ПІДПІЛЛЯ ОУН ПРОТИ МОБІЛІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ (на прикладі Камінь-Каширського району Волинської області)

Людмила БАЛЕЦЬКА

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра нової та новітньої історії України,
проспект Волі, 13, 43025, м. Луцьк, Україна

У статті на основі джерел проаналізовано боротьбу Української повстанської армії та підпілля ОУН проти мобілізаційних заходів радянської влади у 1944–1945 рр. на прикладі Камінь-Каширського району Волинської області. Автор аналізує мобілізацію мешканців краю до Червоної армії як один із методів боротьби з Українською повстанською армією та підпіллям ОУН. Прослідковано процес мобілізації до лав Червоної армії членів ОУН та вояків УПА, їх втечі з місць проходження військової служби, повернення на нелегальне становище. У статті автор звертає різновид мобілізації як відправлення населення в промислові райони Радянського Союзу.

У статті розглянуто акції націоналістичного підпілля для перешкоджання мобілізаційним заходам радянського режиму. Йдеться про збройне звільнення призовників зі збірних пунктів та агітаційно-пропагандистську роботу серед населення. Акцентується увага на діяльності УПА щодо мобілізації місцевих мешканців до своїх лав, зокрема, і примусову. Аналізуються такі передмобілізаційні заходи УПА, як складання списків потенційних новобранців, медичний огляд, військовий та ідеологічний вишкіл.

Ключові слова: Українська повстанська армія, підпілля ОУН, Червона армія, мобілізація, мобілізаційний інспектор, військовий вишкіл, ідеологічний вишкіл, організаційна референтура, Камінь-Каширський район, Волинська область.

Камінь-Каширський район Волинської області був звільнений військами Червоної армії протягом березня – квітня 1944 р. Паралельно в районі відкрився новий фронт війни, яка скеровувалась на ліквідацію та знищення загонів Української повстанської армії, що активно діяли в регіоні.

Відразу за наступаючими частинами Червоної армії у західноукраїнській області прибували партійні працівники для встановлення радянської влади на місцях. Діяльність ОУН і УПА сприймалась вищим партійним керівництвом як загроза геополітичним та економічним інтересам Радянського Союзу та підривала роботу партійних працівників зі встановлення радянської влади на місцях. Тому радянське керівництво одразу розпочало напрацювання стратегічних планів з ліквідації націоналістичного підпілля. Так, вже 14 березня 1944 року Лаврентій Берія відправив у Державний комітет оборони доповідну записку “Про історію створення, склад і діяльність УПА та заходи НКДБ щодо боротьби з її формуваннями, діючими у Рівненській, Волинській і Тернопільській областях”¹, а вже через кілька днів була прийнята “Постанова ДКО СРСР “Про

¹ Володимир Сергійчук та ін., *ОУН і УПА в 1944 році: Документи*. (Київ: Інститут історії України НАН України, 2009), ч. 1, 124–126.

спеціальні заходи щодо західних областей України”², в якій чітко сформульовано методи та форми боротьби радянського режиму проти націоналістичного підпілля, а також дано наказ про перекидання додаткових військових з’єднань і техніки для боротьби з націоналістичним підпіллям.

Разом із тим розпочався процес реєстрації всіх громадян для їх ідентифікації та виявлення нелегалів. Для придушення опору з боку ОУН та УПА радянським керівництвом було розроблено комплекс заходів. Серед них масова мобілізація чоловічого населення до Червоної армії та на відбудову промисловості, а також депортаційно-переселенські акції³.

Отож, першим завданням, яке отримали партійні працівники на місцях, було проведення тотальної мобілізації в Червону армію та на відбудову промисловості СРСР. Лише з с. Грива повістки отримало більше 100 осіб⁴. Один із жителів району про свою мобілізацію розповів дисиденту Миколі Коцу таке:

“До совєцької армії призивався польовим військкоматом, що квартирував у Гриві. Перший раз туди з’явився по виклику 1 червня 1944 р. однак із-за стану здоров’я (щойно після тифу) медкомісія відпустила на поправку. Забрали через місяць. Маршовою командою йшов пішки з Гриви через своє село Стобихву у Повурськ. Там посадили у телятник і відправили до Рожич. Звідти поїздом у Башкирію, у запасний полк”⁵.

Загалом передбачалося відправка на фронт 95–98% чоловічого населення західноукраїнських областей віком до 60 років. Але реалізувати ці плани не вдавалося⁶, тому що далеко не все населення хотіло йти до лав Червоної армії. Із таємного документа народного комісаріату внутрішніх справ та народного комісаріату оборони СРСР датованого 22 червня 1944 р. дізнаємось:

“...Окремі червоноармійці і командири, потрапивши під вплив напівфашиського українського населення і мобілізованих червоноармійців із звільнених областей України, почали розкладатись і переходити на сторону ворога. Із вище повідомленого видно, що українське населення стало на шлях явного саботажу Червоної Армії...”⁷.

² Володимир Сергійчук та ін., *ОУН і УПА в 1944 році: Документи*. (Київ: Інститут історії України НАН України, 2009), ч. 1, 129–130.

³ Олег Ленартович, “Збройна боротьба УПА-Північ у період переходу німецько-радянського фронту (січень-жовтень 1944 р.)” *Історичні студії Волинського національного університету* 4 (2010): 90.

⁴ Андрій Бондарчук, *Обірване коріння нації. Волинська хрестоматія*. (Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2011), 311.

⁵ Андрій Бондарчук, *Обірване коріння нації. Волинська хрестоматія*. (Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2011), 507.

⁶ Геннадій Бондаренко та ін., *Західне Полісся: історія та культура*. (Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2012), 494.

⁷ Володимир Дмитрук, *Вони боролися за волю України* (Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006), т. 3, 389.

Чоловіки призовного віку все частіше долучались до лав УПА або переховувались в лісі з метою отримати зв'язок з підпіллям. Таким чином, відмова від призову стала одним із засобів опору населення Камінь-Каширського району сталінському режимові про що красномовно свідчать архівні документи. Так, Шворак Михайло Якович, уродженець с. Радошинка після звільнення території району від німецьких військ переховувався від призову до лав Червоної армії та перебував на нелегальному становищі⁸. Переховувався від призову і Бойчук Михайло Іванович, також уродженець села Радошинка⁹. Микола Павлович Супрунюк із с. Нуйно Камінь-Каширського району у березні 1944 року отримав повістку про мобілізацію до Червоної армії, по дорозі на фронт втік і приєднався до загонів УПА. За це у 1950 році був заарештований і засуджений на 10 років виправних-трудоих таборів¹⁰. Відомий приклад спротиву мобілізації і в сім'ї Гончаруків із села Грудки. Найстарший з трьох братів – Гончарук Ієв Савович, перебував на службі в Червоній армії, а два його менші брати Яків та Іван переховувалися від призову, а пізніше обидва приєдналися до УПА. На допитах Іван Гончарук, неодноразово зазначав, що свідомо уникав служби в Червоній армії та добровільно вступив до УПА. За свої переконання 1989 р. був засуджений до розстрілу. Вирок виконано 12 липня 1989 р. в м. Київ¹¹.

Для виконання планів мобілізації радянське керівництво почало застосовувати облави, адже саме такий метод забезпечував її “успішне” проведення. Даними про облави, під час яких затримувались ухильники від мобілізації рясніють архівні документи. До прикладу, з 20 до 22 січня 1945 р. у районі с. Яйно та Раків Ліс було затримано 24 особи, які ухилялися від мобілізації. З 5 по 10 лютого 1945 р. у районі села Клітицьк затримано 38 ухильників від мобілізації. 24 лютого 1945 р. у районі с. Гута Боровенська затримано 25 ухильників, а 26 лютого в районі с. Видерта і Сошично затримано ще 33 чоловіків. 1 березня 1945 р. поблизу с. Воєгоща затримано ще 12 ухильників¹². Варто зауважити, що станом на 10 березня 1945 р. із 76 населених пунктів району ухильників від призову в Червону армію зафіксовано 138 осіб, а т. зв. бандитів – 150 осіб¹³. За такою логікою виходить, що майже кожен, хто ухилився від мобілізації, був повстанцем. Загалом за період з 1 січня по 15 червня 1945 р. на території Камінь-Каширського

⁸ Особова справа Михайла Шворака, 25 листопада 1947 р., Архів Управління Служби безпеки України у Волинській області (далі – АУСБУ у Волинській обл.). Ф. п., спр. 5536, арк. 38.

⁹ Особова справа Михайла Шворака, 25 листопада 1947 р., Архів Управління Служби безпеки України у Волинській області (далі – АУСБУ у Волинській обл.). Ф. п., спр. 5536, арк. 60.

¹⁰ *Реабілітовані історією. Волинська область*, ред., О. І. Курилюк, М. М. Кучерепа та ін. (Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010), т. 1, 78.

¹¹ Особова справа Івана Гончарука, 29 червня 1987 р., АУСБУ у Волинській обл. Ф. п., спр. 13017, т. 6, арк. 45–46, 51–52.

¹² Сергій Ус, *Хроніка Волинського Полісся. Події 1944–1954 років*. (Луцьк: Надстир'я, 2019), т. 1, 58, 79, 109, 112.

¹³ Володимир Дмитрук, *Вони боролися за волю України* (Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006), т. 3, 319.

району затримано 284 ухильники від мобілізації в Червону армію та відправлено до райвійськкомату¹⁴. Колони новобранців скоріше нагадували військовополонених. Вони рухалися до місць відправки під конвоєм військ і бронетехніки¹⁵. Напевно такі жорсткі заходи були вжиті через те, що траплялись випадки коли мобілізовані вчиняли втечу прямо зі збірних пунктів, або згодом дезертирували з місця служби. Схожа ситуація трапилась із зв'язковим ОУН-Б “Джумко” – Маковецьким Михайлом. Із наближенням фронту керівництвом УПА був відпущений додому, а вже у квітні отримав повістку до Червоної армії. Однак, у вересні 1944 р. дезертирував, повернувся додому й знову пішов в УПА – зарахований до боївки “Галайди”¹⁶. На кожного мобілізованого, який був із колишньої підконтрольної німцям території, “особливий відділ” заведив особові справи. Усі листи, які приходили таким мобілізованим перевірялись не цензурою, а особливим відділом¹⁷. Мобілізація торкнулася всіх сіл і хуторів району. Із території Камінь-Каширського району мобілізувати до армії не дуже хотіли, тому що всіх, хто тут мешкав, радянські органи вважали зрадниками¹⁸. Із доповідної райвійськкомату, датованій груднем 1945 р. дізнаємось, що з Камінь-Каширського району мобілізовано і відправлено на фронт 4 097 чоловік¹⁹.

Зрив мобілізації у діючу армію став для націоналістичного підпілля та УПА першочерговим завданням. Із цією метою підпіллям було розгорнуто масштабні пропагандистські кампанії, метою яких було розповсюдження листівок, відозв і звернень, що мали перешкоджати мобілізаційним акціям радянського режиму. У Державному архіві Волинської області зберігається фонд “Волинського проводу українських націоналістів” зі зверненнями до волинян і радянської влади. Одна із таких листівок має заклик наступного змісту: *“Метері! Не пускайте ваших останніх синів на фронт на неминучу смерть!”*²⁰. Промовистим є також “Звернення ОУН (С. Бандери) до українців про боротьбу проти радянської влади” від 30 березня 1944 р., в якому знаходимо наступні заклики:

“...Боючись національного руху в Україні, рішили поарештовувати наших братів українців, лише під маскою мобілізації. Українці! Не слухайте цієї брехні.

¹⁴ Статистичні дані по боротьбі з УПА., 1945 р., Державний архів Волинської області (далі – ДАВО), ф. П-13, оп. 1, спр. 54, арк. 40.

¹⁵ Геннадій Бондаренко та ін., *Західне Полісся: історія та культура* (Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2012), 494–495.

¹⁶ Ярослав Антонюк, *Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955 рр.)*. (Торонто – Львів: Літопис УПА, 2014), т. 13, 436–437.

¹⁷ Володимир Дмитрук, *Вони боролися за волю України* (Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006), т. 3, 390.

¹⁸ Ганна Балецька, (1943 р. н.), записала Людмила Балецька, с. Карпилівка Камінь-Каширського району Волинської області, 5 лютого 2020 р.

¹⁹ Володимир Денисюк, *Літопис Камінь-Каширщини: історико-краєзнавчий нарис*. (Луцьк: Надтир'я, 2001), 106.

²⁰ Листівки ОУН, 1941–1944 рр., ДАВО, ф. Р-1021, оп. 1, спр. 2, арк. 35.

Не вірте жодній мобілізації. Бо це заслін ваших очей. Ви ж уже переконалися, коли були під окупацією німецького імперіаліста, який мобілізував і вивозив на голодову смерть до Німеччини. Така ж сама і московська окупація. Московський імперіалізм хоче загнудати наших українців мобілізацією. А потім, маючи нас в руках, кинути в карних отрядах на першу лінію, на гарматне м'ясо, чи морити голодом в таборах праці. Український народо! Бери в руки зброю, бо це шлях до волі українського народу. Іди туди, де тебе кличе нація...'²¹.

Інший спосіб зриву мобілізації до Червоної армії підпілля вбачало в активізації залученні чоловіків призовного віку до лав УПА. Метою цих заходів було збереження кадрової бази для націоналістичного підпілля та повстанських загонів у регіоні. Варто відзначити, що мобілізація до УПА була дещо відмінною від радянської і, на думку автора, була краще підготовленою. Таке завдання в заплілі УПА покладалося на організаційно-мобілізаційні референтури, які виконували надзвичайно широкий спектр завдань. Функціональні обов'язки працівників цих референтур на Волині та Поліссі включали в себе: передмобілізаційну підготовку населення, організацію та проведення призову українського населення до лав УПА, налагодження системи самооборони в селах, підготовку антирадянських диверсійних акцій, нагромадження зброї для потреб УПА, надання допомоги сім'ям, вихідці з яких перебували в УПА, спорудження криївок тощо²².

Штат організаційно мобілізаційних референтур складала: канцелярія, шеф, працівники та інспектори. Кожен надрайоновий інспектор опікувався певним районом. Інспектор вів книгу військовозобов'язаних та евіденційну книгу. Мобілізаційні інспектори в районах надсилали до військовозобов'язаних мобілізаційні аркуші. У кожному такому аркуші зазначалася дата та місце народження призовника, перелік речей, які він мусить взяти з собою. Одержавши їх, призовники приходили на створенні інспекторами збірні пункти. Там відбувався медичний огляд. Здоровим видавали лікарську посвідку, яку долучали до мобілізаційного аркуша. У звільнених комісією цей аркуш вилучали і видавали натомість лікарське звільнення²³. Отож, можна узагальнити, що перед проведенням мобілізації організаційна референтура вже мала списки потенційних новобранців. Також, бували випадки коли повстанці викрадали такі списки вже складені партійними структурами того чи іншого села.

В УПА була практика, коли перед мобілізаціями спеціальні комісії встановлювали кількість боєздатних людей. Зокрема такі огляди були проведені в селах Личини, Качин, Качинська Вілька та Олександрія Камінь-Каширського району. Серед 854 мешканців цих сіл виявили всього 64 особи непридатні до

²¹ Володимир Сергійчук та ін., *ОУН і УПА в 1944 році: Документи*. (Київ: Інститут історії України НАН України, 2009), ч. 1, 143.

²² Володимир Ковальчук, *Діяльність ОУН (б) і Заплілля УПА на Волині й південному Поліссі (1941–1944 рр.)*. (Торонто – Львів: Літопис УПА, 2006), т. 7, 208.

²³ Володимир Ковальчук, *Діяльність ОУН (б) і Заплілля УПА на Волині й південному Поліссі (1941–1944 рр.)*. (Торонто – Львів: Літопис УПА, 2006), т. 7, 198.

військової служби²⁴. Також передмобілізаційні заходи передбачали військовий вишкіл або закінчення певних навчальних курсів із медицини чи інших галузей. Іван Гончарук (“Лісовий”) на допиті розповідав, що перш ніж отримати зброю він проходив двотижневий військовий вишкіл на хуторі Вовки (тепер с. Грудки), з ним було ще близько 50 осіб. У цьому вишколі брали участі жителі сіл Осівці, Видерга, Воєгоще, Мостище, але найбільше було з с. Грудки²⁵. Зі спогадів мешканців району знаємо, що з с. Грудки до лісу пішло 72 особи, тоді як із с. Осівці – 2–3 особи²⁶. Також “Лісовий” зазначав, що після вишколу бійці разом із командиром “Чердашем” у серпні 1944 р. пішли в район с. Хотешів, де знаходився повстанський склад. Там їм видали обмундирування:

“Я отримав черевики і шинель радянського виробництва. Після отримання обмундирування ми повернулись на хутір Вовки, де мені роєвий “Дубовий” – Найдич Феодосій, видав гвинтівку радянського виробництва і до неї 20 патронів”²⁷.

Радянська влада намагалась перешкоджати мобілізації до УПА перехоплюючи призовників. Наприклад один із таких випадків:

“18 вересня 1944 р. обком партії ухвалив рішення в якому зазначено, що повстанці почали мобілізацію у свої формування призовників 1927 р. народження. Щоб позбавити їх резервів, зобов’язали облвійськкомісара, секретарів РК і голів райвиконкомів зібрати цих призовників в райцентр на допризовну підготовку...”²⁸.

Щоправда, варто відзначити, що мобілізація до УПА також не завжди була добровільною, зокрема, застосовувалось залякування та індивідуальний терор. Зі “Спецповідомлення Українського штабу партизанського руху секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову про мобілізацію націоналістів на Волині” від 3 серпня 1943 р. дізнаємося, що на території Волинської області була оголошена мобілізація до лав УПА й за неявку за мобілізацією погрожувалось розстрілом²⁹. Балецький Василь Дмитрович, пригадував як спонукали іти в УПА його батька Дмитра:

²⁴ Володимир Ковальчук, *Діяльність ОУН (б) і Запілля УПА на Волині й південному Поліссі (1941–1944 рр.)*. (Торонто – Львів: Літопис УПА, 2006), т. 7, 200.

²⁵ Особова справа Івана Гончарука, 29 червня 1987 р., АУСБУ у Волинській обл. Ф. п., спр. 13017, т. 6, арк. 30.

²⁶ Андрій Бондарчук, *Обірване коріння нації. Волинська хрестоматія*. (Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2011), 508.

²⁷ Особова справа Івана Гончарука, 29 червня 1987 р., АУСБУ у Волинській обл. Ф. п., спр. 13017, т. 6, арк. 30.

²⁸ Володимир Денисюк, *Літопис Камінь-Каширицини: історико-краєзнавчий нарис*. (Луцьк: Надтир’я, 2001), 122.

²⁹ Володимир Сергійчук, *ОУН–УПА в роки війни. Нові документи і матеріали*. (Київ: Дніпро, 1996), 94–95.

“Прийшов до нас Альоша, брат батька, і сказав їти батькові в ліс з ним. Приходив пару раз і все батька кликав, а востаннє як прийшов, то сказав, якщо не підеш то виріжемо всю сім'ю. Батько зібрався їти, бо боявся, що дійсно прийдуть і нароблять біди. Але його завернула Евдоська Смальова... після того більш до батька ніхто не приходив. Евдоська то тьотка матері. Знаю, що вона гляділа менших братів Альоши. То може насварила його, що до батька нашого приходив ”³⁰.

Ще одним методом боротьби Руху Опору із радянською мобілізацією були численні бойові операції зі звільнення призовників. У період з 28 до 30 липня на території Волинської області військові з'єднання УПА захопили кілька загонів призовників чисельністю 1130 чоловік³¹. Районним провідником ОУН у Камінь-Каширському районі “Миколою”³² був даний наказ кущовим і станичним комендантам боївків про перешкоджання мобілізації та призову до лав Червоної армії³². Існують також докази про виконання цього наказу на території району. Так, 5 червня 1944 р. голова Олексіївської сільської ради Приходько за дорученням Камінь-Каширського РВК проводив мобілізацію населення в Червону армію на хуторі біля с. Залісся. О 9 годині вечора він в супроводі двох бійців озброєних автоматами відправився на хутір, по дорозі на них здійснили напад 6 повстанців які були одягнуті у цивільний одяг. У результаті бою загинув один повстанець, а голова сільської ради був поранений в ліву ногу. Інший випадок трапився біля с. Нуйно: 2 вересня 1944 р. повстанці здійснили напад на колону мобілізованих, які направлялись на збірний пункт під охороною трьох червоноармійців. Внаслідок нападу призовників відпустили, а трьох червоноармійців роззброїли та повели до лісу³³.

Окрім мобілізації в діючу радянську армію, було розпочато мобілізаційні акції із відправки населення з визволених західноукраїнських областей на лісозаготівлю, хлібозаготівлю, будівництво доріг та шляхів, різноманітні новобудови та шахти у східні області України та Росії³⁴. Зі спогадів Ганни Максимівни дізнаємось:

“Наших в армію не дуже той хотіли брати, бо вважали їх зрадниками. Тому їх відправляли на різні роботи. З Карпилівки багато забрали, мого батька

³⁰ Василь Балецький, (1940 р. н.), записала Людмила Балецька, с. Карпилівка Камінь-Каширського району Волинської області, серпень 2015 р.

³¹ Володимир Сергійчук та ін., *ОУН і УПА в 1944 році: Документи*. (Київ: Інститут історії України НАН України, 2009), ч. 2, 24.

³² Халан Григорій Матвійович 1926 р. н. народився в с. Олесек Вербського району, педагог. В УПА з вересня 1944 р., районний провідник ОУН у Камінь-Каширському районі. Затриманий органами НКВС в січні 1945 р.

³³ Статистичні дані по боротьбі з УПА, 1945 р., ДАВО, ф. П-13, оп. 1, спр. 54, арк. 46.

³⁴ Сергій Ус, *Хроніка Волинського Полісся. Події 1944–1954 років*. (Луцьк: Надстир'я, 2019), т. 1, 9, 26.

³⁵ *Реабілітовані історією. Волинська область*, ред., О. І. Курилюк, М. М. Кучерепа та ін. (Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010), т. 1, 77.

Сахарука Максима Григоровича, братів Суц Івана і Григорія Спиридоновича і Суц Івана Григоровича відправили їх на військовий завод у м. Нижній Тагіл. А повернулись вже 1946 чи на початку 1947 р. Батько казав, що голодом їх там морили. Але наші всі повернулись, а з фронту – ні”³⁵.

3 листопада 1944 р. група повстанців у кількості 50 чоловік у районі с. Бузаки оточила 4 підводи з мобілізованими, яких везли на роботу в шахти Донбасу. Селян відпустили, а продукти та 4 брички забрали. Із закликом припинити опір партійні органи зорганізували в районі поширення листівок під назвами: “До жінок, яких чоловіки, брати, батьки та сини є учасниками так званих УПА та УНРА”, “До учасників так званих УПА та УНРА – звернення бувших учасників”, “До селян Волинської області”³⁶. Станом на 10 березня 1945 р. в районі зафіксовано 260 осіб що ухилились від роботи³⁷.

На цьому етапі боротьби український національно-визвольний рух потерпів втрат. До прикладу з 1 січня по 15 серпня 1944 р. кількість вояків групи УПА “Тури” із наявних 3 048 зменшилась до 1 270 осіб, із них вбитими – 378, і додому було відправлено – 620 осіб³⁸. Отож, можемо зазначити, що на деякий час із метою конспіративних заходів на території району не проводилось великих мобілізаційних акцій. Із цієї ж причини тимчасово було розпущено або ліквідовано більшість ланок підпілля. Знаючи силову перевагу ворога, лідери ОУН і УПА розпочали реорганізацію підпілля, трансформуючи відділи на менші оперативні одиниці, дислоковані в лісах. Таким чином, у сільській місцевості було створено мережу боївок чисельністю 10–15 повстанців. Із архівних документів відомо, що станом на 1944–1945 рр. на території Камінь-Каширського району діяли боївки “Дубового” в складі 12 осіб, “Комара” (у жовтні 1945 р. об’єдналась з останньою через малу чисельність), боївка “Орла”³⁹ та “Збруч”⁴⁰. У постанові ОУН-Б від 8 січня 1944 р. зазначалось, що основним завданням для повстанців було звести до мінімуму втрати серед повстанців, забезпечити їх зброєю і надалі розвивати антибільшовицьку пропаганду⁴¹.

³⁵ Ганна Балецька (1943 р. н.), записала Людмила Балецька, с. Карпилівка Камінь-Каширського району Волинської області, 5 лютого 2020 р.

³⁶ Володимир Денисюк, *Літопис Камінь-Каширщини: історико-краєзнавчий нарис*. (Луцьк: Надстир’я, 2001), 121.

³⁷ Андрій Бондарчук, *Обірване коріння нації. Волинська хрестоматія*. (Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2011), 319.

³⁸ Ярослав Антонюк, “Організаційний стан УПА та збройного підпілля ОУН (Б) на території Волинської області (1944–1945 рр.)”, *Волинь і волиняни у Другій світовій війні: збірник наукових праць*(2012): 325.

³⁹ Особова справа Олександра Пилипчука та ін., АУСБУ у Волинській обл. Ф. п., спр. 6445, арк. 93, 94, 110.

⁴⁰ Особова справа Івана Гончарука, АУСБУ у Волинській обл. Ф. п., спр. 13017, т. 2, арк. 43.

⁴¹ З. Польова, “Основні фактори військового протистояння між радянським тоталітарним режимом та українським націоналістичним підпіллям в Західній Україні (1944–1947 рр)” *Вісник Львівського університету “Львівська політехніка. Держава та армія*. 474 (2003): 91.

Отож, попри тимчасове припинення масштабних мобілізаційних акцій та втрати Українській повстанській армії та підпіллю все ж вдалось зберегти резерви та трансформувати організаційну структуру, зважаючи на нові реалії протистояння з радянською владою.

**THE FIGHTING OF THE UPA AND UNDERGROUND ARMY OF THE
OUN AGAINST MOBILIZATION MEASURES
OF THE SOVIET AUTHORITIES**

(On the Example of the Kamin Kashyrskyi District of Volyn Region)

Lyudmyla BALETSKA

Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Chair of Modern and Contemporary History of Ukraine,
13, Volya Avenue, 43025, Lutsk, Ukraine

The article analyzes sources of the Ukrainian insurgent army and the OUN underground army against the mobilization measures of the Soviet authorities on the example of the Kamin-Kashyrskyi district of Volyn region after the Soviet troops liberated the territory from German-Nazi occupation. The author analyzes the mobilization of the inhabitants of the region to the Red Army as one of the methods of fighting the Ukrainian Insurgent Army and the underground of the OUN. The process of mobilization to the ranks of the Red Army of OUN members and UPA soldiers, their escape from places of military service, and return to illegal position were traced. Much of the article is devoted to evading the area's population from mobilization to the Red Army. In the article the author draws attention to the departure of the population to the industrial regions of the Soviet Union - as a form of mobilization.

Particular attention in the article is devoted to preventing nationalist underground from mobilizing activities in the Red Army. It is about the armed release of recruits from the assembly points and the propaganda work among the population. Emphasis is placed on the UPA's activities to mobilize local residents to their ranks, including forced ones. The UPA's pre-mobilization activities, such as lists of potential recruits, medical examination, military and ideological training, are analyzed. The article will be useful for a wide scientific community interested in the local history of the Ukrainian national liberation movement, the confrontation of the UPA with the Soviet regime. Also, the article is useful for local historians who can get a fact from archival materials.

Key words: Ukrainian Insurgent Army, OUN underground army, Red Army, mobilization, mobilization inspector, military training, ideological training, organizational register, Kamin-Kashyrskyi district, Volyn region.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2018
Прийнята до друку 20.06.2019